

ARHIVELE STATULUI
și
REGULAMENTUL ORGANIC
DE
CONST. MOISIL
DIRECTORUL GENERAL AL ARHIVELOR STATULUI

I.

Prima organizare în sens modern a arhivelor noastre de stat datează dela Regulamentul Organic. Acest act fundamental, care a fost pus în aplicare la 1 Mai 1831 în Țara-Românească, și la 1 Ianuarie 1832 în Moldova, a contribuit prin transformările radicale ce le-a introdus în modul de guvernare și în administrația acestor două principate, să îndrumeze și arhivele statului într'un spirit cu totul nou și conform cu normele adoptate în cele mai multe țări europene.

Sub *vechiul regim* — cum le plăcea unora să numească epoca anterioară Regulamentului Organic — nu se dăduse în principatele noastre o atenție prea mare depozitelor arhivistice ale statului, nici nu se încercase orânduirea lor după principiile ce domniau în arhivistica modernă.

Existau, ce e drept, de multă vreme și în București și în Iași, depozite centrale de arhive, cari se păstrau la mitropoliile respective și cuprindeau actele și documentele de stat mai importante ¹⁾. Dar în aceste depozite nu se depuseseră arhivele tuturor dregătoriilor centrale, iar materialul arhivistic nu era orânduit sistematic.

De altă parte, deși în alte țări funcționau pe lângă autorități registraturi bine întocmite, cari constituiau izvoarele principale de alimentare ale arhivelor de stat, la noi astfel de registraturi nu se găseau nici pe lângă cancelariile domnești, nici pe lângă cele dregătorești. Din această cauză depozitele statului nu primiau în mod

1) D. Onciul, *Din Istoria Arhivelor Statului*, în «Prinos lui D. A. Sturza». 1903 p. 327.

regulat și continuu materialul cuvenit din arhivele dregătoriilor, ci numai ocazional și fără vre-o regulă stabilită unele acte și documente din aceste arhive intrau în depozitele centrale.

În sfârșit, la noi s'a păstrat timp mai îndelungat decât în alte țări, răul obiceiului, ca funcționarii înalți — și adeseori și cei inferiori — să considere actele publice drept proprietatea lor particulară și să dispună de ele după cum le dictau interesele. Din care cauză de asemenea o bună parte din materialul arhivistic al statului n'a intrat niciodată în arhivele centrale.

Se înțelege că în astfel de împrejurări arhivele statului din cele două principate românești nu puteau avea rolul științific pe care și-l îndeplineau, dela revoluția franceză, arhivele de stat din alte țări europene, adică de a pune materialul lor arhivistic la dispoziția cercetătorilor istoriei naționale. Dimpotrivă ele continuau să fie la începutul veacului al XIX-lea, ceea ce fuseseră și înainte: depozite secrete, servind la justificarea sau asigurarea drepturilor statului față de particulari.

Trebue să menționăm însă, că sub «vechiul regim» existau în aceste principate și alte depozite arhivistice importante. În primul rând cele dela mănăstiri, dintre cari unele conțineau un material foarte bogat și valoros. Apoi unele arhive orășenești, ce putuseră scăpa măcar în parte de urgia vremurilor trecute. În sfârșit anumite familii boierești, mai vechi și mai importante, posedau și ele depozite arhivistice prețioase și bogate, după cum posedau și biblioteci surprinzător de bine înzestrate și de interesante.

Dar toate depozitele arhivistice menționate suferiau de aceleași defecte: erau lipsite de organizare și inaccesibile cercetărilor științifice.

Aceasta era în linii generale situația arhivelor din Țara-Românească și din Moldova sub «vechiul regim», situație pe care, în ce privește arhivele statului, Regulamentul Organic a căutat să o modernizeze.

II.

În ce au constat inovațiile introduse de Regulamentul Organic în organizația arhivelor statului din principatele românești?

Dacă cercetăm mai de aproape textul Regulamentului Organic al Țării-Românești și al Moldovei, constatăm următoarele:

În Regulamentul Organic al Țării-Românești nu există un capitol special în care să se lămurească menirea arhivelor statului sau măcar să se fixeze norme generale de organizare și de funcțio-

nare. Numai în anexa care cuprinde bugetul Ministerului Treburilor din Lăuntru (Litera A) găsim o secție (a 3-a) însărcinată cu «păstrarea arhivelor statului» și compusă dintr'un nacialnic al arhivelor, un subnacialnic, 2 scriitori și 2 slugi¹⁾. În dreptul fiecăruia dintre acești funcționari este trecută leafa lunară și cea anuală, dar nici aici, nici în altă parte nu se amintește nimic despre atribuțiile lor, despre modul de recrutare sau despre chipul cum trebuie să se conducă în exercițiul funcțiunii lor.

De asemenea, niciări nu se vorbește în acest regulament despre modul cum se vor face depunerile de acte și dosare, despre aranjarea lor în arhive, etc. Numai în art. 351, care tratează despre «înălțarea în ranguri», se prevede că toate cărțile de nobleță se vor înscrie în condici speciale și aceste condici se vor păstra în arhivele statului²⁾.

Regulamentul Organic al Moldovei este ceva mai complet și mai lămurit în ce privește arhivele statului. Aici ele sunt trecute în bugetul Înaltului Divan³⁾, sub numirea de «masa arhivelor»⁴⁾, având următorii funcționari: un arhivist al statului, un secretar și doi scriitori (anexa litera D).

Dar în afară de aceasta Regulamentul Organic al Moldovei dă și oarecari indicații asupra materialului ce urmează a se depune în arhivele statului și de modul cum se vor face depunerile.

Astfel în art. 366 se prevede că la «masa arhivelor se vor ține toate acturile publice (precum anaforale, hrisoave, hatișerifuri, atingătoare de drepturile și privilegiile Moldaviei). Arhivarul, în a cărui priveghiere se încredințează toate acturile acestea, se va îngriji de a-le adună din orice parte se vor afla și a-le ține în bună păstrare. Tot la această masă vor fi păstrate toate planurile ridicate de comisia hotărâturii și còpiile mărturiilor hotarnice date fieșcăruia proprietar, precum se orânduiește la secșia obșteștii hotărâturii; iar spre sigură păstrare a acestei arhivi și îndemânarea aflării actelor, va fi în curtea domnească o înadinsă cuviincioasă zidire întru îngrijitoarea pază a osebitului arhivar al statului.

De asemenea art. 410 prevede: «În fieștecăre an, la încheierea sesiilor Obșteștii Adunări, origihinalele semilor înfățișate, precum și alte documenturi se vor depune în arhiva statului, a cărei alcătuire și păstrare va fi încredințată unui boier cu însușirile cerute pentru

1) *Regulamentul Organic*, București 1832 p. 80. Nacialnic = șef.

2) *Ibidem* p. 188.

3) Cea mai înaltă instanță judecătorească.

4) Masă = birou.

asemenea dregătorie. Arhivistul statului, ca un depozitar al acturilor publice și dregătorești, se va numi de către Domn din doi candidați propuși de către Obșteasca Obicinuita Adunare ¹⁾».

După cum rezultă din cele de mai sus, Regulamentul Organic al Moldovei prevede o serie de norme generale cu privire la materialul ce trebuia depus în arhiva statului, cu privire la local și la conducerea acestei instituții; din toate acestea se întrezărește însă și preocuparea ce există pentru buna conservare și siguranța prețiosului material, cum și înalta idee ce o avea legiuitorul despre importanța instituției și a viitorului ei conducător.

Dacă acum căutăm să scoatem în evidență, din textele celor două regulamente, ideile de cari erau conduși reformatorii arhivelor noastre, ajungem la concluzia că pentru fiecare principat se urmărea:

a) Concentrarea tuturor depozitelor de acte publice în arhiva statului din capitala țării respective;

b) Organizarea unui serviciu regulat care să asigure adunarea, orânduirea și păstrarea în bune condițiuni a materialului arhivistic.

În acest scop se dă o atențiune deosebită persoanei care urma să ocupe postul de arhivar (în Moldova arhivist) al statului. În bugetul Țării Românești se prevăzuse la început pentru arhivarul statului o leafă de 600 lei lunar, însă la intervenția lui Barbu Știrbei ea s'a urcat la 1000 lei lunar, fapt care-l echivala pe acest arhivar cu un șef de secție («secretar căpetenie de secție»).

În Moldova arhivistul statului avea o situație și mai bună. Leafa lui lunară era de 1500 lei, deci echivalentă cu a unui director de minister, vornic de divan sau șef al poliției; iar numirea lui trebuia să se facă după recomandarea Adunării Obștești.

De asemenea dispoziția Regulamentului Organic al Moldovei, ca localul arhivei statului să fie în curtea domnească, arată cât de mult preț se punea pe această instituție.

III.

Puținele indicații ce cuprinde Regulamentul Organic al Moldovei cu privire la organizarea și funcționarea arhivei statului din acel principat, și lipsa aproape completă de indicații de acest fel în Regulamentul Organic al Țării-Românești, au obligat guvernele ca spre a se putea face reforma arhivistică preconizată de ele să ia o sumă de măsuri menite să le completeze și să le lămurească.

1) *Regulamentul Organic al Moldovei*, Iași 1846 p. 209 și 238.

De aceea spre a-ne putea da seamă în mod complet și precis despre modul cum s'a realizat această reformă, este absolut necesar să cunoaștem instrucțiile ce s'au dat și dispozițiile ce s'au luat pentru aplicarea articolelor din Regulamentele Organice privitoare la arhivele statului.

Vom urmări mai întâi aplicarea reformei în Țara-Românească și apoi vom cerceta cum s'a pus în practică în Moldova.

Regulamentul Organic a înfăptuit pentru prima oră în principatele noastre separația puterilor statului, cari până atunci fuseseră concentrate în mâna Domnului și a Divanului domnesc. Urmarea acestui fapt a fost desființarea vechilor dregătorii și înlocuirea lor cu noi autorități, instituite în confermitate cu organizarea modernă ce s'a dat acestor două țări.

Astfel în ce privește administrația, Divanul domnesc a fost înlocuit cu departamentele ministeriale, care-și aveau fiecare serviciile lor proprii. Miniștrii se întruneau în două feluri de consilii: unul mai restrâns, numit sfatul administrativ ordinar, compus din marele vornic (acum ministrul trebilor din lăuntru), marele vistier (ministrul finanțelor) și marele postelnic (secretarul statului); altul mai larg, numit sfatul administrativ extraordinar, compus din toți miniștrii.

Justiția la rândul ei a fost organizată pe baze cu totul necunoscute până atunci la noi. În locul judecătorilor improvizați ai «vechiului regim» s'au înființat diferite instanțe judecătorești, în frunte cu Inaltul Divan. Acestea toate își aveau de asemenea serviciile lor speciale.

În sfârșit puterea legiuitoare a fost încredințată Adunării Obștești, pe lângă care iarăși existau birourile necesare.

Se înțelege dela sine că o transformare atât de radicală a sistemului de guvernământ și a instituțiilor de stat nu putea să nu aibă ca urmare și o transformare în organizația arhivelor statului, cari trebuiau acum întocmite în conformitate cu noua stare de lucruri.

Căci vechile dregătorii desființate posedau depozite de acte și documente, a căror păstrare pentru viitor trebuia neapărat asigurată. Iar pe lângă noile autorități urmă în mod natural să se formeze arhive și soarta acestora trebuia deasemenea hotărâtă.

Cele două regulamente organice însă nu dădeau decât indicații vagi și incomplete în sensul că aceste depozite de material arhivistic se vor depune la arhiva statului din fiecare principat. Și de aceea trebuia ca prin dispoziții și instrucții ulterioare să se stabilească în mod precis cum se va face această operațiune.

Această precizare era cu atât mai necesară, cu cât pe lângă noile autorități s'au înființat registraturi, cu menirea de a asigura nu numai buna orânduială a hârtiilor ce intrau și eșiau, dar și întocmirea dosarelor sau «delilor», cum li se spunea atunci cu o expresie împrumutată din arhivistica rusească.

Astfel se creiau și la noi izvoare proprii de a alimenta arhivele stutului cu materialul ce treptat se aduna la diferitele autorități.

Prin urmare din momentul punerii în aplicare a Regulamentului Organic al fiecărui principat se ridicau pentru arhivele statului următoarele două probleme:

- a) de a aduna materialul arhivistic dela dregătoriile desființate și dela autoritățile din nou create; și
- b) de a găsi normele cele mai practice pentru inventarierea și clasarea acestui material.

Guvernul Țării-Românești a căutat să soluționeze aceste probleme încă în primele luni după introducerea Regulamentului Organic.

Generalul Kisseleff în dorința de a pune în aplicare cu orice preț Regulamentul Organic pe ziua de 1 Mai 1831, trimite la 31 Martie o adresă către Obșteasca Adunare, punându-i în vedere să se ia toate măsurile necesare ca până la sfârșitul lui Aprilie să se pregătească dosarele dregătorilor judecătorești și administrative ce urmau a se desființa pe ziua de 1 Mai, dispunând ca dosarele terminate să fie depuse la arhiva statului, iar cele cu lucrări în curs să se repartizeze la noile autorități ce aveau în atribuțiile lor lucrările respective ¹⁾.

Ca urmare a acestei dispoziții Sfatul Administrativ (Consiliul de Miniștri) a trebuit să stabilească atât modalitatea depunerii dosarelor în arhivă, cât și noile norme de funcționare a acestei instituții.

Astfel în ziua de 9 Iunie, deci o lună după intrarea în vigoare a Regulamentului, Sfatul Administrativ încheie un jurnal, în care se fixau «regulile ce urmează a se păzi la ținerea arhivei». Aceste reguli stabileau că toate dosarele dregătorilor desființate trebuiau să fie grupate în două categorii: săvârșite și nesăvârșite, adică dosare rezolvite, încheiate, și dosare cu lucrări în curs. Cele săvârșite se vor depune la arhiva statului, iar celelalte vor trece la departamentele noi în a căror atribuții intra rezolvirea chestiunilor ce priviau.

În acelaș chip se va proceda pe viitor cu dosarele noilor

¹⁾ *Arhivele Statului București*, Registrat. dos. Nr. 6 din 1831 f. 2 (în rusește), f. 4 (românește).

autorității. Cele săvârșite se vor depune la arhiva statului la sfârșitul fiecărui an, iar cele cu lucrări în curs se vor păstra și mai departe la autoritățile respective.

Mecanismul depunerii dosarelor la arhiva statului era foarte simplu: fiecare autoritate va face un opis în dublu exemplar cuprinzând indicarea dosarelor ce depune și după ce acestea se vor lua în primire de arhivarul statului, unul din exemplarele opisului, certificat de arhivar, se va restitui autorității respective.

În vederea uniformizării și simplificării formalităților, toate opisele aveau să fie întocmite după un formular tip care s'a comunicat tuturor autorităților statului.

Cât privește modul de inventariare și clasare a materialului ce se depune la arhiva statului, menționatul jurnal al Sfatului Administrativ impunea arhivarului, ca dosarele să fie înregistrate și orânduite după dregătoriile dela cari s'au primit — principiul provenienței — și fiecare să poarte pe lângă numărul său de origine și un număr curent dat de arhivă.

În acelaș timp să se țină registre de toate depunerile anuale, ca să se poată controla ce dosare s'au depus de fiecare autoritate anual ¹⁾.

După ce s'au luat aceste dispoziții preliminare, generalul Kisseleff, dă un ordin la 31 Iulie, prin care declară desființate pe ziua de 15 August 1831 vechile dregătorii centrale: Divanul domnesc, Divanul judecătoresc, Departamentul trebilor din afară, etc. urmând ca dosarele din arhivele lor, câte vor fi săvârșite, să se depună în arhiva statului, iar cele nesăvârșite să fie predate noilor autorități respective ²⁾.

După obiceiul său, generalul Kisseleff nu s'a mulțumit numai cu faptul că s'au luat dispozițiile de mai sus, ci a căutat să se și convingă, după scurt timp, despre modul cum au fost executate.

De aceea la 8 Septembrie el cere Marelui vornic al Trebilor din lăuntru, de care depindea arhiva statului, să-i raporteze de rezultatele ce le-au dat.

«La tenue des archives de l'État — spune el* — étant un objet qui mérite toute l'attention du gouvernement et la surveillance en étant dévolue au Grand Vornik de l'Intérieur, je l'invite à vouloir bien me faire un rapport sur les mesures prises à cet égard, si celles-ci ont été portées à la connaissance des autres autorités qui doivent s'y conformer et si la plus parfaite régularité est observée

1) *Arhivele Statului București*, Registrat. dos. No. 6 f. 7, (v. mai jos p. 280).

2) *Idem*, Secretariat. Statului, dos. No. 35 din 1831, f. 2—4 (în rusește).

dans la tenue de ces archives, en les plaçant par ordre de dates et de matières et en les inscrivant d'après leur numero dans un registre à ce destiné.»¹⁾

Spre a satisface dorința lui Kisseleff, marele vornic Gheorghe Filipescu, se adresează chiar la 10 Septembrie către arhivarul statului, cerându-i să-i comunice «de se păzește întocmai la arhivă cea desăvârșită regulă cu primirea și așezarea hârtiilor după pricine osebite, după leaturi și după numărul fieșcărei deli într'un registru alcătuit osebit pentru verice delă cu pricina ei.»²⁾

Arhivar al Statului fusese numit de curând căminarul Iordache Rasti și se pare că nu prea era în curent cu regulile fixate în Iunie de către Sfatul Administrativ.

De aceea îl vedem răspunzând la 13 Septembrie marelui vornic «că noi încă de când ne-am orânduit la arhivă și am început a priimi delile de pă la despărțirile fostului Divan Săvârșitor, neavând alte instrucții date în ce chip să le priimim și cum să le așezăm, noi le-am priimit atât după orânduiala meselor, cu numărul delilor leaturile și opisile lor, care opise se trec tot după orânduială într'o condică deosebită și cu acest mijloc orice hârtie ni-se cere se găsesec (*sic*) numai decât și cu înlesnire»³⁾.

Răspunzând în acest chip, arhivarul statului se trădă că nu respectase întocmai regulile stabilite de Sfatul Administrativ și în special că nu clasase dosarele conform acelor reguli. Din această cauză Marea Voinicie prin adresa Nr. 1124 din 30 Septembrie îi atrage atenția, că: «Arhivarul este dator a pune osebit delile fieșcăru an și împărțite după dregătoriile dela care vor fi ieșit, și să puie la fieșcare delă pe lângă numărul ei, osebit număr al arhivei, care va începe dela numărul unu până la cel din urmă pentru toate delile ce va primi dela orice despărțire dela începutul și până la sfârșitul anului, fiind cu bună orânduială și registru osebit pă fieșcare an pentru delile ce primește».⁴⁾

Dar în acelaș timp arhivarul comunică marelui vornic, că depunerea dosarelor de către autorități nu se face conform dispozițiilor luate «că până acum încă nu au adus toate mesele delile la arhivă, ca să putem a le trece atât opisile după orânduială, cât și așezarea delilor după cum în alăturata formă se cuprinde».

Totodată el trimite Marii Voinicii un «Proect de datoriile și

1) *Arhivele Statului București*, Secretar. Stat. dos. 35 din 1831, f. 5. Cf. Onciu I. o. c. p. 332.

2) *Ibidem*, Registrat, dos. Nr. 6 f. 7 adresa Nr. 985.

3) *Ibidem*, f. 17.

4) *Ibidem* f. 18.

orânduirea eforiei arhivei» care pe lângă măsuri privitoare la personal și la local — acest din urmă trebuia să fie păzit «nepristan» de un ostaș înarmat — cuprindea trei dispoziții importante, ce s'au păstrat până astăzi:

1° gruparea materialului arhivistic în trei secții, și anume: secția istorică, secția administrativă și secția judecătorească;

2° interzicerea de a se scoate piesele originale afară de localul arhivei;

3° autorizarea arhivarului de a libera copii autentice de pe altele originale ¹⁾.

Acest regulament, aprobat de Marea Voinicie la 13 Septembrie, poate fi considerat ca temeliea noii organizării interioare a arhivei statului din Țara-Românească.

Se pare însă că cu toate acestea regulamentul nu a contribuit ca noua organizare a arhivei statului din Țara-Românească să facă progresele dorite. Dintr'o adresă a Marii Voinicii către arhivarul statului, trimisă la 19 Ianuarie 1833, se poate constata nemulțumirea acestui departament pentru modul cum s'a desfășurat până atunci activitatea la arhivă.

În această adresă după ce se insistă din nou asupra dorinței de «a fi arhiva țării în cea mai bună orânduială», se recomandă arhivarului să meargă la arhiva rusească «unde vazând orânduiala ce se păzește acolo» să introducă aceeași orânduială și în arhiva statului.

Totodată i se atrage atenția, că în curând arhiva țării va fi inspectată de o persoană «cu destoinică știință asupra regulilor de cancelarie», și că după raportul ce va primi pe urma acelei inspecții, Marea Voinicie va ști să prețuiască atât sânguința cât și abaterile dela datorie ale personalului ²⁾.

Dar nici vizita făcută la arhiva rusească, nici amenințarea cu inspecția n'au dat rezultatul dorit, căci într'un raport făcut de Sfatul Administrativ Extraordinar lui Kisseleff, care tocmai se pregătea să plece dela noi, datat din 5 Ianuarie 1834, se spune că arhiva statului n'a putut să atingă ordinea și regularitatea dorită, parte din cauza lipsei de funcționari bine pregătiți, parte din cauza marelui număr de acte și dosare ce s'au depus fără nici o regulă. Cu toate acestea — afirmă Sfatul — ea își împlinește în mare parte

1) *Arhivele Statului, București, Registrat.* dos. Nr. 6 f. 19, (v. mai jos p. 283).

2) *Ibidem.* f. 20, (v. mai jos p. 284).

scopul, prin faptul că a concentrat într'un singur loc toate actele publice scăpându-le de distrugere și înstreinare ¹⁾.

IV.

În Moldova reforma arhivei statului a trecut cam prin aceleași faze ca și în Țara-Românească, natural cu excepția, că acolo punerea ei în aplicare a început abia la 1 Ianuarie 1832.

Aceleași măsuri s'au luat de către reprezentantul din Iași al lui Kisseleff pentru depunerea în arhiva statului a dosarelor săvârșite dela dregătoriile desființate și repartizarea celor nesăvârșite la noile autorități.

De asemenea Marea Logofeție a Dreptății (ministerul de justiție), de care depindea arhiva statului din Moldova, s'a văzut obligată să întocmească și ea o serie de «instrucții pentru arhivistul statului», în cari să lămurească mecanismul depunerii materialului arhivistic, modul de organizare a arhivei și îndatoririle arhivistului.

Astfel mai întâi se stabilește că localul arhivei va fi boltit, cu uși și obloane de fier și păzit de un jandarm, ziua și noaptea.

Actele și dosarele se vor aranja în două dulapuri. Într'unul se vor pune cele referitoare la afacerile publice interne și externe; în celălalt cele referitoare la afaceri particulare.

Clasarea lor se va face în «racle», rafturi, cari vor fi numerotate cu litere inițiale și cu numere de ordine.

Spre a se găsi cu ușurință actele se vor întocmi «repertorii» pentru fiecare grupă în parte, conform unui formular tip.

Va mai fi și un alt registru, numit *paladium*, în care se vor trece legile și orânduelile noi ²⁾.

Mare logofăt al dreptății era Costachi Konachi și se pare că el însuș a redactat aceste instrucții.

Arhivist al statului fusese numit Gheorghe Asachi, o personalitate cu mult superioară căminarului Iordache Rasti, arhivarul statului din București.

De aceea îl și vedem pe Asachi luptând să strângă cât mai mult material în arhivă și cerând să se aplice în tocmai dispozițiile articolelor din Regulamentul Organic referitoare la această chestiune.

¹⁾ *Academia Română*, mss 1139 f. 334, (v. mai jos p. 285).

²⁾ *Arhiva Statului Iași*, Registrat. dos. Nr. 3 din 1832. (v. mai jos p. 286). Informațiile cu privire la arhiva statului din Moldova mi-au fost comunicate de d-nii Sever Zolta și Gh. Ungureanu, cărora le aduc și aici mulțumirile mele.

Astfel, după ce au început să se depună dosarele dregătoriilor desființate, el intervine la 19 Aprilie pe lângă Marea Logofeție a Dreptății să se trimită la arhivă și vechiul depozit al statului aflător la Mitropolie, cum și orice alte acte cari «pot cuprinde materialuri istoricești».

Cererea a fost pusă în discuția Sfatului Administrativ, care însă constatând că localul unde era instalată noua arhivă a statului nu corespunde cerințelor prevăzute în Regulamentul Organic, decide ca să se scoată copii după actele dela Mitropolie și aceste copii să se depună în arhiva statului.

Dar de oarece această decizie a Sfatului Administrativ nu s'a executat, Asachi intervine atunci la generalul rus Mircowicz, reprezentantul lui Kisseleff la Iași, și acesta numește o comisiune cu însărcinarea de a îngrijii de executarea acelor copii și depunerea lor la arhivă.

Cum și această măsură întârzia de a fi pusă în practică, Asachi se adresează la 5 Noemvrie din nou Marelui Logofăt al Dreptății, cerând să se execute dispoziția lui Mircowicz și în acelaș timp făcând unele propuneri noi și interesante în vederea adunării materialului pentru arhivă.

În primul rând el propune ca guvernul să se adreseze mănăstirilor și instituțiilor publice ca să se pună în arhiva statului toate actele cari nu se referă la drepturile lor particulare.

Apoi cere să se facă apel la toate persoanele particulare, cari posedă acte și documente vechi, ca să le depună spre păstrare în arhiva statului sau măcar să trimită copii autentice de pe ele. Iar ca să aibă succesul dorit, Asachi emite părerea, ca apelul să fie însoțit «de o arhierească carte de blestăm» contra tuturor acelor cari ar ascunde documentele vechi sau n'ar vrea să recunoască că ele sunt proprietate publică.

Însfârșit el mai propune, ca ocârmuirea să intervină pe lângă guvernele țărilor vecine, ca să permită a se scoate copii de pe documentele privitoare la Moldova aflătoare în arhivele lor. Și el enumeră localitățile unde știe că se găsesc astfel de documente: Muzeul din Odesa, Arhivele din Lemberg, cele din Cracovia și din Zolkew, cum și biblioteca din Târgu-Mureșului. «Asemenea documenturi originale s'au măcar copii întărite — spune el — vor forma un depozit prețios al arhivei statului, fiind încă și neapărat pentru istoria patriei, cu a căreia alcătuire arhivistul se îndeletnicește» ¹⁾.

¹⁾ *Arhivele Statului Iași*, Registrat. dos. Nr. 8 f. 9.

Propunerile de mai sus le-a repetat Asachi și în raportul de sfârșit de an ce l-a înaintat generalului Kisseleff la 31 Decembrie 1832¹⁾. Nu este însă greu de înțeles că ele n'au fost realizate.

În acelaș raport el arată că până la sfârșitul aceluia an s'au depus la arhivă 1190 dosare administrative și judecătorești, număr foarte restrâns dacă ne gândim la materialul bogat ce se găsea pe la vechile dregătorii, și-l comparăm cu numărul de dosare intrate în primul an în arhiva Țării-Românești. Aici s'au depus până la sfârșitul anului 1832 un număr de 4499 dosare de ale vechilor dregătorii și 2963 de ale autorităților noi înființate prin Regulamentul Organic²⁾.

De altfel din datele ce le posedăm asupra rezultatelor ce le-a dat în primii ani reforma arhivistică introdusă de Regulamentul Organic în principatele noastre, rezultă că două mari piedeci se puneau în calea realizării ei în amândouă țările:

1. lipsa de interes a autorităților față de depunerile actelor și dosarelor ce erau obligate să le trimită la arhivele statului;
2. lipsa de localuri proprii, unde să se instaleze în mod definitiv aceste arhive.

Și putem spune, că inconvenientele acestea, există în parte și astăzi, când suntem în preajma împlinirii unui veac dela reforma patronată de Kisseleff.

V.

Spre a lămurii și mai bine chestiunile tratate în capitolele de mai sus, dăm aici câteva documente:

I.

1831 Iunie 9. Jurnalul Sfatului Administrativ al Țării-Românești privitor la depunerea materialului arhivistic.

Astăzi la 9 ale lunii Iunie anul 1831. Sfatul Administrativ chibzuind cu luare aminte regulele ce urmează a se păzi la ținerea arhivei, s'au încheiat acest jurnal cu soglăsuirea tuturor mădularilor pă temeierile următoare:

¹⁾ *Arhivele Statului Iasi*, Registrat. dos. Nr. 4 din 1832 f. 11 (v. mai jos p. 288).

²⁾ *Academia Română*, o. c. f. 334.

Stolnacialnicul meselor ¹⁾ dela a 3^a despărțire a fostului Divan Săvârșitor ²⁾, la întocmirea Sfatului Administrativ ³⁾, s'au îndatorat ca toate delile ⁴⁾ cuprinse în registrul fieșcăreia mese ⁵⁾ să se deosibească în săvârșite și nesăvârșite. Și cele dintâi să se dea la arhivă cu opis ⁶⁾, iar pă cele din urmă, cât vor privi la pricini oștenești să le dea la despărțirea vremelnicească și cât la pricini pământești să le dea la dvornicie sau la vistierie cu opis supt iscălitura stolnacialnicului. Și spre a-se păzi o bună orânduială și a-se găsi cu înlesnire orice hârtie va cere trebuința, s'au socotit de cuviință a-se urma cele de mai jos însemnate:

1. Pentru oricâte dele s'au dat de fiește care stolnacialnic la arhivă, să se facă două opise, în care să se iscălească atât stolnacialnicul ce teslimatisește ⁷⁾ cât și arhivariul ce primește, și un opis să rămâie la arhivariu, iar pe cel de al doile să-l ia stolnacialnicul, urmându-se asemenea și cu delile ce s'au dat ori la despărțirea vremelnicească, sau la dvornicie sau la vistierie și se va iscăli în aceste opise cinovnicul [orându] pentru primirea arătatelor dele. După aceasta fieșcare stolnacialnic a meselor dela despărțirile Divanului Săvârșitor să trimită cu raport la Marea Dvornicie [un regis]tru general de toate delile care vor fi intrat la a sa masă dela începutul pomenitului Divan până în sfârșit, precum și opisile doveditoare pă la ce locuri s'au depus acele dele.

Pentru îndeplinirea aceștii trebuințe și păzirea regulii, trebuință este de a (*rupt*) această însărcinare asupra unei mese osebite, la care privește și corespondința cu arhiva după regulament.

2. Pă vremea viitoare la sfârșitul fieșcării an, fieșcare dregătorie [din Bucur]ești să deosibească delile cele săvârșite din cele nesăvârșite și cu raport (*rupt*) să trimită pă cele săvârșite la Marea Dvornicie, din care unul să rămâie la cancelaria dvorniciei, iar cel de al doilea, iscălit de secretarul secției, să se întoarcă la dregătoria dela care vor fi trimise delile. Și dvornicia le va trimite la arhivă (*rupt*) cu un opis al său supt iscălitura ori a dvornicului sau a directorului acelu departament, și arhivariul va iscăli de primire din josul opisului celui original, care va rămânea la dvornicie. In urmă vornicia va face o matcă de toate opisile fieș-

-
- 1) Șeful de birou.
 - 2) Vechiul divan.
 - 3) Consiliul de miniștri.
 - 4) Dosarele.
 - 5) Birou.
 - 6) Listă.
 - 7) Incredințază.

cărei [despărțiri] împărțită după dregătoriile la care vor privi, și o va păstra-o la cancelaria sa.

Arhivariul este dator a pune oșebit delile fieșcărui an și împărțite pă dregătoriile dela care vor fi eșit și să puie la fieșcare delă pă lângă numărul ei și numărul arhivei, care va începe dela Nr. 1 și până la cel din urmă pentru toate delile ce le va primi dela verice despărțire dela început și până la sfârșitul anului [și să țină] bună orânduială și registru oșebit pă fieșcare an pentru delile ce priimește [pentru] mai multă înlesuire. Și ca să nu fie silit a prescrie toate opisile delilor ce i-se vor trimite la sfârșitul anului, se va face cunoscut tuturor dregătoriilor chipul cu care au a alcătui opisile după alăturata formă ¹⁾, întru care se va lăsa o riglă ²⁾ deschisă spre a-se trece numărul registrului arhivei.

(Formularul este următorul:)

DREGĂTORIA CUTARE

ANUL 1830

Opis de delile săvârșite care se depun la arhivă: 6 Februarie 1831.

Numărul registrului arhivei	Numărul delilor	Ziua începerii delilor	Prescurtare de copriinderea delilor	Fețe
Această riglă rămâne albă pentru ca să treacă arhivariul numărul său	1	6 Ianuarie	Pentru întărirea condractului vămilor și ocnelor pe anul 1830.	17

Marele vornic din lăuntru
(ss) **Gheorghe Filipescu**

Secretariul Statului,
(ss) *Barbu Știrbei*

(Copie la *Arhivele Statului București*, Registrat. dos. No. 6 f. 7).

1) Formular.
2) Rubrică.

2.

1831 Sept. 13. Proiect de datoriile și orânduirea eforiei Arhivei
[Țării-Românești].

1. Eforul sau arhivariul să se orânduiască de către stăpânire după glăsuirea Organicescului Regulament.
2. Să aibă un ajutor și doi scriitori și un odagiu.
3. Orânduitul lăcaș spre paza delilor să fie sigur pentru orice împotrivă întâmplare.
4. La ușa acelu lăcaș să păzească nepristan un ostaș în-
armat.
5. Eforul să împartă această arhivă în trei despărțiri, din care una se va orândui pentru păstrarea documenturilor și contracturile; alta pentru hârtiile administrației treburilor din lăuntru; și ceialaltă pentru hârtiile judecătoriilor.
6. Din arătatele mai sus înscrisuri să nu primească cel mai mic lucru eforul, de nu i-se va slobozi poruncă de către d-lui Marele Dvornic al treburilor din lăuntru.
7. Originalesle date în păstrarea arhivei și primirea arhivariului, dela care se va lua adeverință arătătoare de pricina acei hârtii, să nu se strămute din locul lor la nici o întâmplare, ci ori când va face trebuință să se dea copie adeverită de arhivariu.
8. Eforul să ție trei condici deosibite, șnuruite și pecetluite cu pecetia țării, din care într'o condică se vor trece, după orânduiala numărului, prescurtare din copriinderea documenturilor ce se primesc; în cea de al doilea asemenea perilipsis de sfaturile și practicalile administrației din lăuntru; și în cea de al treilea asemenea perilipsis de înscrisurile judecătorești.
9. Toate practicalile sfaturi administrative dintr'un an strânse, se vor depune la arhivă prin Dvornicul celor din lăuntru.
10. Când se va bolnăvi sau va lipsi eforul, ajutorul va îndeplini datoriile eforului.
11. Eforul se va osândi pentru rea punere, cât și pentru cea cu neorânduială catagrafie.
12. Ajutorul și amândoi logofeții să fie supuși eforului și să nu fie slobozi a da afară cea mai mică hârtie fără știrea eforului.

(*Arhivele Statului București*, Registr. Dos. No. 6 din 1831 f. 19).

3.

1833 Ianuarie 19. Adresa Marii Vorniciei privitoare la buna
orânduială a Arhivei Statului.

Departamentul Vorniciei din lăuntru

Arhivei Prințipatului Valahiei

Datoriile ce sânt legiuite a se păzi spre regulata păstrare a delilor și altor hârtii depuse la arhivă, dintr'nceput s'au făcut cunoscut, deslușindu-se cele de cuviință prin instrucții către acea arhivă și este de crezut că d-lor orânduții cu îngrijirea celor ce privesc la acest post se sârguiesc a îndeplini toate orânduelile slujbei ce le este încredințată.

Cu toate acestea după dorința ce are vornicia a fi arhiva țării în cea mai bună orânduială și așezarea hârtiilor și a delilor să fie regulată cu chip în cât să nu mijlocească zăbavă de a-se găsi când se cere vreo hârtie sau vreo delă, ci îndată povățuindu-se amplexii ei din obștescul opis ce urmează a avea cu numerație să nemerească acele hârtii îndată, împrăpătează și acum a porunci să se ia foarte bune măsuri în păstrarea hârtiilor; încă spre mai desăvârșită povățuire vei merge d-ta arhon căminar împreună cu pomojnicul la arhiva rusească, unde văzând orânduiala ce se păzește acolo și înțelegându-te cu d-lui arhivarul, vei lua desăvârșită știință și cu acelaș chip să ai și d-ta a pune la orânduială arhiva țării, având în cunoștință că peste câteva zile este a-se face revizie prin obraz cu destoinică știință asupra regulilor de canțelarie, carele va fi dator a raportă Vorniciei starea în care se va găsi arhiva și prin urmare acea recomandăție va sluji temeiul a se prețui sârguința, precum și împotriva a-se da de față abaterile din datoriile ce sânt puse înaintea acei arhivi a-se păzi.

Director (ss) *Mihail Cornescu*

Iord. Crețeanu

No. 204 Anul 1833 ghen. 19, (secția 3 m (asa) 2

(*Arhivele Statului București, Registrul dos. No. 6 f. 20*)

1834 Ianuarie 5. Raportul Sfatului Administrativ Extraordinar al Țării-Românești către generalul Kisseleff, cu privire la organizarea registraturilor și a Arhivei Statului.

Chancelleries. Chaque département a sa chancellerie particulière divisée par sections et par bureaux, entre lesquelles le travail est réparti par ordre de matière, conformément aux dispositions du chapitre IV du Règlement Organique; tous les papiers qui entrent et qui sortent sont numérotés et inscrits dans des registres à ce destinés.

Chaque papier entrant est apostillé par le chef du département et après que suite y est donné, il est mis au dossier avec les minutes des écritures auxquelles il a donné lieu.

Cet ordre est observé sans exception aucune dans toutes les chancelleries publiques et les résultats heureux s'en font sentir chaque jour davantage par la régularité apportée dans le travail, par la facilité à trouver les papiers relatifs à chaque matière suivant le besoin, par la conservation des actes qui fait que les travaux de la veille ne sont pas perdus pour le lendemain.

Archives. Les dossiers relatifs aux affaires terminées sont envoyés à la fin de l'année, par chaque chef de département et déposés aux Archives générales de l'État. 4499 dossiers y ont été envoyés de l'ancienne administration, et depuis l'introduction du Règlement Organique il y a été déposé par les différents départements jusqu'à la fin de l'an 1832, 2963 dossiers relatifs à différentes affaires terminées.

Si les archives n'ont pas encore atteint l'ordre et la régularité désirées, vu la manque d'employés dressés à ce service, qui demande une longue expérience, et vu aussi le grand nombre d'actes et de papiers envoyés pêle-mêle au commencement de la nouvelle organisation, sans registre aucun et dans tout le désordre qui caractérisait l'ancien régime, elles n'en remplissent pas moins en grande partie le but de leur institution par la réunion en un seul endroit et sur la surveillance et responsabilité d'employés spécialement à ce destinés, de tous les actes et papiers publics naguère disséminés entre les mains de particuliers, qui n'ayant aucune sorte de responsabilité, n'en avaient aucun soin, de manière que la perte de documens précieux était presque toujours le résultat de cette négligence.

(*Academia Română*, mss. 1139 f. 334).

5.

1832 Ianuarie 26. Instrucțiunile date de Marea Vornicie a Dreptății
din Moldova pentru ținerea Arhivei Statului.

Instrucții pentru arhivistul Statului.

1. Toate acturile ce sânt hotărâte spre păstrare în arhiva Statului, adevărate anaforale, hrisoave, hățișerife atingătoare de dreptățile și pronomiile Moldovei, precum și toate hotăraturile și planurile moșiilor ce au a se face prin deosăbrite comisii de hotăratură și alte acturi giudecătorești date în arhivă, să vor păstra în o singură boltită zidire, îngrădită cu gratii de fier, cu obloane de fier și cu uși de fier, și cu păzire unui jandarmur (*sic*) zi și noapte, cu toată privighierea siguranței și îngrijire de a nu se primejdui, supt răspunderea arhivistului, supt a căruia ascultare vor fi un secretar și doi scriitori.

2. Toate acturile le va primi numai după osăbit adres, ce se va triimite către arhivistul, pentru ale căroră primire va da adevărta la locul cuvenit.

3. Toate acturile au a să pune în două dulapuri ci au a fi supt No. 1 și supt No. 2, a căroră dulapuri despărțituri fiind în raclă, asupra fieștecăreia raclă va fi scrisă o slovă din alfabet după proba alăturată.

4. Dulapul supt Nr. 1 va fi pentru acturile pământului, venite pi afară și din năuntru țării, în pricini și legiuri obștești, precum hățișerifuri din cvaturi împărătești, legiuri din pravile, legiuri din obiceiuri, hrisoave, anaforale, pronomii și actele de acest fel privitoare către prințipat, a căroră așezare prin racle va fi după slova începători a numirii înscrisului și după numărul actului scris pe o hârtie în ivală spânzurată de act (spre pildă hățișerifuri, hrisoave să cuvîn în racle de supt slova H; anaforale sub slova A).

5. Dulapul de supt Nr. 2 va fi pentru acturile de pricini particularnice, și iarăș în racla pi asemenea probă și cu aceleași slove, în care așezarea acturilor prin racle va fi după slova începătoare a poreclei jăluitoriului, și iarăș fieștecăre act cu numărul său scris pe o hârtie în ivală spânzurată de act.

Aceasta să va urma în toate alte pricini, afară numai de pricini de moșii, unde ari să fie slova începerii a numirii moșii (spre pildă actul lui Vasile Ciobanul să va pune în racla de supt litera C; iar în pricina pentru moșia Delenii supt litera D.

6. Pentru înlesnirea aflării vreunui act cerșut, să vor alcătui două condici, ci se numesc *repertorii*, una a dulapului cu Nr. 1 și alta a dulapului al doilea Nr. 2. În aceste condici la vremea așezării acturilor tuturor prin raclile dulapurilor să vor treci după rând de slove din a buchii (scrisă și pe racle). Acturile, adecă în cea cu Nr. 1, toate acele obștești, iar în cea cu No. 2 toate acele particularnice, așa precum și pentru racle cu aceleași slove și cu aceleași numere, cu deosăbire numai că prin condici să va arăta și pricina înscrisului (spre pildă: cerșându-să hotarnica țării și hotarnica moșii Pașcanii, care au a fi în racla H și P, să caută în condică și să vede ce Nr. are lipit hotarnica țării și ce Nr. hotarnica Pășcanii, și după acele numere să ia sama în racle și să va da la care act este spânzurat Nr. și acel act să scoate, ne mai frământând pe altii.

7. Fără deosăbită pozvolenie a stăpânirii nu este volnic nimine a ceri vre un act ci s'au dat în arhivă, ca să-l vadă, precum nici din canțileria arhivei să nu să poată da nici un act în casă particularnică.

8. Arhivistul va ține și o condică pentru adresurile și poroncile ci va priimi, cum și o condică pentru înscrisurile ci vor eși din canțileria ei.

9. Toate legiuirile și orânduile nouă le va trece secretariul arhivistului în *paladium*, adecă condica de pravilile pământului ca totdeauna să le aibă îndămână când va ceri trebuința.

10. Arhivistul va ave o canțilerie cu trei mese și scaunile trebuincioase; o masă va fi pentru arhivistu, alta pentru secretariul și al treile pentru scriitorii.

11. Dulapurile vor fi cu încuietori buni și bine păstrate, așăzate pe roate și din două bucăți: una de asupra alteia, să să închee fieșticari dulap pentru ușurința purtatului.

12. *Repertoriile* să vor ține după alăturatili formulari.

13. Când să va pozvoli de către stăpânire unia părți a lua o copie dipi un act, arhivistul și secretariul vor încredința acè copie că este întocmai după orighinalul ce să păstrează în arhivă supt Nr. cutare, în racla cutare.

1832 Ghenar 26.

Costache Konachi vel vornic

(*Arhiva Statului Iași*, Registrat dos. Nr. 3 din 1832 f. 8).

6.

*1832 Decembrie 31. Raportul lui Gh. Asachi, arhivistul statului
din Iași, către generalul Kisseleff*

A son Excellence M-r de Kisseleff, général lieutenant et aide de camp de Sa Majesté l'Empereur des toutes les Russies, président plenipotentiaire des principautés de Moldavie et Valachie...

Rapport de l'Archiviste de l'État.

Excellence,

Pénétré des devoirs de la charge dont Votre Excellence a bien voulu m'honorer, je prends la liberté de porter a sa connaissance, que depuis le commencement jusqu'à la fin de l'année courante 1832, où les archives de l'État ont été instituées en Moldavie, il vient d'y être déposé 1190 actes terminés en matière administrative et judiciaire. Quant à la déposition des documens, chrisovs et anaphoras concernant les droits et privilèges du pays, cette disposition voulue par le Reglement Organique n'a pas encore eu son entière application, malgré les démarches réitérées que le soussigné a faites à cet égard et nommement:

1. Par une demarche adressée en date du 19 Avril au Grand Logothète de Justice, qui eut pour résultat la résolution du Conseil Administratif, que jusqu'à la construction du batiment destiné aux archives par le Reglement on ne conserverait dans le local que les copies des documens déposés à la Metropole.

2. Un rapport à M-r le Vice-Président, général de Mirkowitz, en date du 8 Juin, qui eut pour suite la formation d'une commission chargée de dresser la liste des actes susmentionnés et d'en transmettre aux archives des copies vidimées par le Grand Logothète.

3. Une nouvelle demande, adressée au Grand Logothète, en date du 5 Novembre, pour réclamer la mise en exécution des ordres de M-r le Vice-Président et pour faciliter cette opération le soussigné a communiqué le projet suivant:

a) Que le gouvernement demande aux couvents et aux etablissement publiques tous les actes qui n'ont point de rapport à leurs droits particuliers.

b) Qu'une publication soit faite pour engager les particuliers possesseurs de pareils documens, soit de les livrer aux archives, ou bien d'en communiquer les copies vidimées et pour plus de succes, que cette publication soit accompagnée de lettres d'excomu-

nication contre ceux qui cacheraient de pareils actes qui sont une propriété publique.

c) Prendre des mesures convenables pour obtenir des gouvernemens limitrophes des copies de ressorte des documens, que les evenemens y ont fait passer à différentes époques et qui, comme les établissemens publiques à Odesse, à Leopold, à Zolkew en Gallicie, à Cracovie, à Maros-Vasarhely, à Carlsbourg en Transylvanie et que le sous signè y a vus lui même. Ces documens formeraient un recueil important des anciens droits et privilèges pe la Moldavie et jetteraient en même temps beaucoup de lumière sur son histoire.

Iassy le 31 Décembre 1832.

Nr. 22.

(*Arhiva Statului Iași*, Registrat. dos, Nr. 4 din 1832 f. 11).